

«Νιώθω στον Καναδά Έλληνας, στην Ελλάδα δεν νιώθω Έλληνας»: Η ταυτότητα του/της ξένου/ης σε Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες στον Καναδά¹

Ράνια Καραχάλιου*, Βίλλυ Τσάκωνα**, Αργύρης Αρχάκης* & Αγγελική Ράλλη*
Πανεπιστήμιο Πατρών*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Περίληψη

Στόχος της έρευνάς μας είναι η εξέταση των ποικίλων τρόπων *τοποθέτησης* (positioning) των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών από πλευράς πολιτισμικής ταυτότητας. Πρόσφατες προσεγγίσεις σχετικά με τις πολιτισμικές ταυτότητες των μεταναστών/τριών τείνουν να χρησιμοποιούν την έννοια του *διεθνισμού* (transnationalism), προκειμένου να αναδείξουν την έντονη υβριδικότητα και ρευστότητα των ταυτοτήτων αυτών. Πρόθεσή μας είναι να δείξουμε πως η έννοια «ξένος/η», όπως περιγράφεται από τον Georg Simmel ([1908] 1971), μπορεί να συμβάλει στην ανάλυση και την ερμηνεία των διεθνικών ταυτοτήτων. Αξιοποιώντας τη θεωρία της τοποθέτησης (Davies & Harré 1990), υποστηρίζουμε ότι οι πληροφορητές/τριές μας οικοδομούν, κατά κύριο λόγο, την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», αφού αυτοπροσδιορίζονται είτε ως Έλληνες/ίδες και Καναδοί/ές ταυτόχρονα είτε ως Έλληνες/ίδες, αλλά όχι όταν βρίσκονται στην Ελλάδα. Τα δεδομένα μας αποτελούνται από 15 ημιδομημένες συνεντεύξεις που διερευνούν τη μεταναστευτική εμπειρία των Ελλήνων/ίδων, οι οποίοι/ες μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Στην ανάλυση, εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας α) στα γλωσσικά μέσα που επιστρατεύουν οι πληροφορητές/τριες για να οικοδομήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», και β) στους συγκεκριμένους στόχους που αυτά επιτελούν. Παράλληλα, υποστηρίζουμε ότι μέσω της οικοδόμησης ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», οι μετανάστες/τριες μπορούν να κατοχυρώνουν την ελληνικότητα, από τη μια πλευρά, και, από την άλλη, να νομιμοποιούνται ως πολίτες του Καναδά, τηρώντας αποστάσεις από τον ελληνικό τρόπο ζωής στην Ελλάδα και από τα σχετικά αρνητικά στερεότυπα.

Λέξεις-κλειδιά: μετανάστες/τριες, διεθνισμός, «ξένος/η», τοποθέτηση, υβριδικότητα.

1. Εισαγωγή

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις στις πολιτισμικές ταυτότητες των μεταναστών/τριών καταφεύγουν συχνά στην έννοια του *διεθνισμού* (transnationalism) για να ερμηνεύσουν την υβριδικότητα και τη ρευστότητα των ταυτοτήτων αυτών, δεδομένου ότι οι μετανάστες/τριες προβάλλουν τους εαυτούς τους ως άτομα με δεσμό σε δύο (τουλάχιστον) πολιτισμικές κοινότητες: την κοινότητα από την οποία κατάγονται και αυτήν όπου διαμένουν. Εντούτοις, η κατασκευή υβριδικών ταυτοτήτων δεν συνιστά πρόσφατο φαινόμενο, αλλά έχει απασχολήσει την έρευνα ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Πρόθεσή μας είναι να δείξουμε ότι η έννοια του/της «ξένου/ης», όπως τη διατύπωσε ο Georg Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009), είναι ιδιαίτερα συναφής με την πραγμάτευση και την ερμηνεία τέτοιων ταυτοτήτων.

¹ Η μελέτη αυτή αποτελεί μετάφραση του άρθρου που δημοσιεύθηκε το 2018 στο *Tertium Linguistic Journal*, με προσαρμογές για τις ανάγκες της παρούσας δημοσίευσης (βλ. Μέρος Β' και Παράρτημα στον παρόντα τόμο).

Τα δεδομένα μας αποτελούνται από 15 ημιδομημένες συνεντεύξεις που διερευνούν τη μεταναστευτική εμπειρία Ελλήνων/ίδων που μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Η ανάλυσή μας εστιάζει στις υβριδικές τοποθετήσεις τους, οι οποίες συνδυάζουν στοιχεία ελληνικές και καναδικές ταυτότητες. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζουμε α) τα γλωσσικά μέσα που επιστρατεύουν οι πληροφορητές/τριες για να οικοδομήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», και β) τους συγκεκριμένους στόχους που επιτελούν οι γλωσσικές αυτές στρατηγικές. Υποστηρίζουμε ότι, μέσω της οικοδόμησης υβριδικών ταυτοτήτων, οι πληροφορητές/τριές μας κατοχυρώνουν την ελληνικότητά τους, από τη μια πλευρά, και, από την άλλη, νομιμοποιούν τους εαυτούς τους ως πολίτες του Καναδά, ενώ ταυτόχρονα αποστασιοποιούνται από τους/τις Έλληνες/ίδες που ζουν στην Ελλάδα και από τα αντίστοιχα αρνητικά στερεότυπα.

Η εργασία μας διαρθρώνεται ως εξής: στην ενότητα 2, παρουσιάζουμε το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνάς μας. Ειδικότερα, εξετάζουμε το φαινόμενο του διεθνισμού και τη συσχέτισή του με την ταυτότητα του/της «ξένου/ης». Στην ενότητα 3, αναφερόμαστε στην *τοποθέτηση* (positioning), ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο διερεύνησης των διεθνικών ταυτοτήτων (ή ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης»), καθώς και στους συγκεκριμένους γλωσσικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων αυτές πραγματώνονται. Στη συνέχεια, περιγράφουμε το καναδικό πλαίσιο σχετικά με τη μετανάστευση (ενότητα 4) και προχωράμε στην παρουσίαση (ενότητα 5) και την ανάλυση (ενότητα 6) των δεδομένων μας. Η ανάλυσή μας έχει ως στόχο να φέρει στην επιφάνεια τις γλωσσικές στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι πληροφορητές/τριες για την οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης». Τέλος, στην ενότητα 7, παρουσιάζουμε τα συμπεράσματα και ορισμένους περιορισμούς της έρευνάς μας.

2. Διεθνισμός και η ταυτότητα του/της «ξένου/ης»

Η παγκοσμιοποίηση, η μαζική μετανάστευση και οι διαπολιτισμικές διεπιδράσεις αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του αναδυόμενου μεταμοντέρνου κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη της γλώσσας σε συνάρτηση με την ανθρώπινη κινητικότητα έχει έρθει στο προσκήνιο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας (βλ. μεταξύ άλλων Rampton 2008², Blommaert 2010², Pennycook & Otsuji 2015², Canagarajah 2017). Οι συνεχείς ροές ανθρώπων, προϊόντων, ιδεών και λόγων οδηγούν στη συνύπαρξη ανθρώπων από ετερόκλητα πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα και, ως εκ τούτου, στην αναδιαμόρφωση των κοινωνικοπολιτικών δομών. Ο Blommaert (2010: 5) επισημαίνει χαρακτηριστικά:

«η κίνηση των ανθρώπων στον χώρο δεν είναι [...] ποτέ μια κίνηση σε άδειους χώρους. Οι χώροι είναι πάντα ο χώρος κάποιου, είναι γεμάτοι με νόρμες, προσδοκίες, ιδέες για το τι μετράει ως πρόποσα και κανονική (ενδεικτική)² γλωσσική χρήση και για το τι όχι».

(Blommaert 2010: 5)

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ένα από τα θέματα που έχει προσελκύσει την προσοχή της έρευνας είναι ο *διεθνισμός* (Basch *et al.* 1994², Vertovec 2004, 2009², Duff

² Ως 'ενδεικτική' μεταφράζουμε εδώ τον όρο *indexical*.

2015). Ο διεθνισμός περιλαμβάνει τις «διαδικασίες μέσω των οποίων οι μετανάστες/τριες διαμορφώνουν και διατηρούν ταυτόχρονες πολυσύνθετες κοινωνικές σχέσεις που ενώνουν τις κοινωνίες καταγωγής και εγκατάστασης» (Basch *et al.* 1994: 5). Με άλλα λόγια, οι μετανάστες/τριες δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως ξεριζωμένοι άνθρωποι που πασχίζουν να αφομοιωθούν σε ένα αφιλόξενο περιβάλλον, αλλά ως κοινωνικοί/ές δράστες/τριες που δημιουργούν με δυναμικό τρόπο διεθνικά δίκτυα ανάμεσα σε χώρες διαμονής και προέλευσης, οδηγώντας σε νέες χαρτογραφήσεις του χώρου και της ταυτότητας (De Fina 2016: 164-165· βλ. επίσης Smith & Guarnizo 1998· Faist 2000). Υπό αυτό το πρίσμα, ο διεθνισμός θέτει υπό αμφισβήτηση τις κυρίαρχες ιδεολογίες του σύγχρονου έθνους-κράτους, το οποίο βασίζεται και προάγει την ομοιογένεια, τη σταθερότητα και την αρχή «μια γλώσσα-ένα έθνος».

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι γλωσσικές πρακτικές μέσω των οποίων διαπραγματεύονται τις ταυτότητές τους τα μέλη διεθνικών κοινοτήτων έχουν τεθεί στο μικροσκόπιο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, ιδίως μέσα από το πρίσμα της προσέγγισης της *κοινωνικής κατασκευής* (social constructionism). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι ταυτότητες δεν συνιστούν στατικές και αμετάβλητες ιδιότητες του εαυτού, αλλά (ανα)παράγονται, διαμορφώνονται ή/και αποδομούνται μέσα από τον λόγο (Wodak *et al.* 1999: 3-4· βλ. επίσης Sarbin & Kitsuse 1994: 2, 8· Antaki & Widdicombe 1998· De Fina *et al.* 2006· Archakis & Tsakona 2012).

Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της *υβριδικότητας* (hybridity) επιστρατεύεται συχνά προκειμένου να περιγράψει ταυτοτικές κατασκευές «αποεδαφοποιημένων ατόμων» (deterritorialized people) (De Fina 2016: 168). Η υβριδικότητα οφείλεται στο γεγονός ότι τα διεθνικά άτομα είναι δυνατό να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους να ανήκουν είτε εντός ή εκτός συγκεκριμένων χώρων, στο κέντρο ή στην περιφέρεια, σε έναν απροσδιόριστο ενδιάμεσο χώρο που θέτει υπό αμφισβήτηση τα παραδοσιακά σύνορα, είτε, όπως θα το έθετε ο Bhabha (1994: 37), σε έναν «τρίτο χώρο», όπου

«το νόημα και τα σύμβολα της κουλτούρας δεν παρουσιάζουν την αρχική ενότητα ή σταθερότητα· όπου ακόμα και τα ίδια σημεία μπορούν να γίνουν αντικείμενο οικειοποίησης, να μεταφραστούν, να επανα-ιστοριοποιηθούν και να διαβαστούν εκ νέου».

(Bhabha 1994: 37)

Συνεπώς, η αίσθηση των μελών των διεθνικών κοινοτήτων ότι συνδέονται με ένα φυσικό έδαφος ή μια επικράτεια είναι δυνατό να μειωθεί ή εντέλει να εξαλειφθεί. Αυτό σημαίνει ότι η γλωσσική και πολιτισμική ομογενοποίηση και ομοιογένεια αποτελούν ανέφικτους στόχους, καθώς οι άνθρωποι διαρκώς επαναπροσδιορίζουν και αναμειγνύουν γλωσσικούς και πολιτισμικούς πόρους και ταυτότητες.

Παρά τη στενή συσχέτιση μεταξύ υβριδικότητας, διεθνισμού και κινητικότητας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η υβριδικότητα δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Μεταξύ άλλων, ο κοινωνιολόγος Georg Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) επιχειρεί να ερμηνεύσει την ύπαρξη υβριδικών ταυτοτήτων προτείνοντας «τον κοινωνιολογικό τύπο του/της ‘ξένου/ης’» ([1908] 1971: 143). Η περιγραφή του/της «ξένου/ης», η οποία είναι συναφής με αυτή του διεθνισμού, βασίζεται σε αυτό που ο Simmel ([1908] 2009: 606) αποκαλεί *αρχή της τοπικότητας* (locality principle) ή *συμμετοχή λόγω τόπου* (membership by place), δηλαδή κατηγοριοποίηση των ατόμων βάσει χωρικών οριοθετήσεων. Ο/Η «ξένος/η» κινείται πέρα από τα τοπικά σύνορα, αλλά δεν βρίσκεται σε διαρκή κίνηση:

«Οπότε ο/η ξένος/η δεν θα θεωρηθεί εδώ με τη συνήθη έννοια του όρου, ως ο/η περιπλανώμενος/η που έρχεται σήμερα και φεύγει αύριο, αλλά ως ένα άτομο που έρχεται σήμερα και μένει αύριο –ο/η δυνάμει περιπλανώμενος/η, για να το πω έτσι, που, ενώ δεν έχει πάει πιο πέρα, δεν έχει ακριβώς ξεπεράσει την ελευθερία του έρχομαι και φεύγω. Είναι σταθερός/η σε έναν συγκεκριμένο τοπικό κύκλο –ή σε μια ομάδα της οποίας τα όρια είναι ανάλογα με τοπικά όρια– αλλά η θέση του/της μέσα σε αυτόν επηρεάζεται θεμελιωδώς από το γεγονός ότι δεν ανήκει αρχικά σε αυτόν και από το ότι φέρνει χαρακτηριστικά σε αυτόν που δεν είναι, και δεν μπορούν να είναι, εγχώρια».

(Simmel [1908] 1971: 143)

Με άλλα λόγια, ακόμα και αν οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τον διεθνισμό και την κινητικότητα θεωρούν ότι τα άτομα βρίσκονται σε ένα μόνιμο στάδιο κίνησης πέρα από γλωσσικά, πολιτισμικά και κοινωνικοπολιτικά όρια, η περιγραφή του Simmel αναφέρεται σε άτομα που μετακινούνται από το ένα μέρος στο άλλο, αλλά κάποια στιγμή εγκαθίστανται και γίνονται «ξένοι/ες» σε ένα μέρος όπου δεν

«είναι ιδιοκτήτες/τριες γης –γης όχι μόνο με τη φυσική έννοια, αλλά και με τη μεταφορική, ως μιας ζωτικής ουσίας που είναι σταθερή, αν όχι στον χώρο, τότε τουλάχιστον σε μια ιδεατή θέση μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον».

(Simmel [1908] 1971: 144)

Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι, αφότου οι πληροφορητές/τριές μας έφυγαν από την Ελλάδα, εγκαταστάθηκαν στον Καναδά όπου και ζουν έκτοτε. Επομένως, συμβαδίζουν περισσότερο με την περιγραφή του/της «ξένου/ης» από τον Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) παρά με τις πρόσφατες κοινωνιογλωσσολογικές θεωρήσεις των διεθνικών ατόμων, τα οποία συχνά εκλαμβάνονται ως διαρκώς σε κίνηση.

Σύμφωνα με τον Simmel, ο/η «ξένος/η» γίνεται μέλος της κοινότητας υποδοχής ή της ομάδας, και άρα βρίσκεται «κοντά και μακριά *ταυτόχρονα*» ([1908] 1971: 148, έμφαση στο πρωτότυπο). Αυτή η δυϊκότητα του/της επιτρέπει

«μια σαφώς αντικειμενική στάση, μια στάση που δεν σηματοδοτεί απλή αποστασιοποίηση και έλλειψη συμμετοχής, αλλά που αποτελεί μια διακριτή δομή η οποία συντίθεται από την απόσταση και την εγγύτητα, την αδιαφορία και την εμπλοκή».

(Simmel [1908] 1971: 145)

Με άλλα λόγια, αυτή η «αντικειμενικότητα» δεν σημαίνει απουσία ενδιαφέροντος, αλλά αντίθετα εμπεριέχει ένα θετικό είδος συμμετοχικότητας, επιτρέποντας στον/στην «ξένο/η» να καταλάβει, να αξιολογήσει, και να συμπεριφερθεί, χωρίς να είναι περιορισμένος/η από τις ίδιες δεσμεύσεις και προκαταλήψεις που μπορεί να επηρεάζουν ή να επιβάλλονται στους/στις ντόπιους/ες (Simmel [1908] 1971: 145-146). Για να χρησιμοποιήσουμε πιο πρόσφατη ορολογία, ο/η «ξένος/η» μπορεί να υιοθετήσει μια πιο *κριτική* ματιά στα πράγματα και να θεωρηθεί «ένα ιδιαίτερα *οξυδερκές* μέλος της κοινωνίας» (De Korne *et al.* 2007: 296, η έμφαση δική μας), καθώς πασχίζει να ισορροπήσει μεταξύ δύο πολιτισμών. Όπως προτείνουν οι De Korne *et al.* (2007: 290),

«βασικά χαρακτηριστικά του να είναι κανείς/μιά διπολιτισμικός/ή ως προς τα βιώματά του/της, αποτελούν η *αυξημένη αυτοεπίγνωση και κατανόηση της διαφοράς*, και η δυνατότητα για μια *κριτική* αντικειμενική ματιά στο περιβάλλον του/της».

(De Korne *et al.* 2007: 290, η έμφαση δική μας)

Είναι ακριβώς αυτός ο συνδυασμός αποστασιοποίησης και προσκόλλησης, αντιπαράθεσης και συμμετοχής, αδιαφορίας και εμπλοκής, απομάκρυνσης και εγγύτητας, που βρίσκουμε χρήσιμο για τους στόχους της παρούσας έρευνας. Ο συνδυασμός αυτός, κατά την άποψή μας, είναι ιδιαίτερα συμβατός και συμπληρωματικός προς τις περισσότερες πρόσφατες προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση στην υβριδικότητα των ταυτοτήτων οι οποίες οικοδομούνται από διεθνικά άτομα (βλ. επίσης De Korne *et al.* 2007). Επιπλέον, ενώ ο Simmel αναφέρεται κυρίως στις στάσεις του/της «ξένου/ης» απέναντι στην κοινότητα υποδοχής, εδώ θα δείξουμε ότι αυτός ο συνδυασμός εγγύτητας και απόστασης μπορεί να εμπλέκει τόσο την κοινότητα υποδοχής όσο και την κοινότητα προέλευσης. Επομένως, θα επιχειρήσουμε να δείξουμε τη «σχεδόν παράδοξη ισορροπία που είναι συνυφασμένη με τη διπολιτισμική ταυτότητα» (De Korne *et al.* 2007: 295).

Στην επόμενη ενότητα, έχοντας ως στόχο να εξετάσουμε τα γλωσσικά μέσα οικοδόμησης υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», παρουσιάζουμε την έννοια της *τοποθέτησης* (positioning) των Davies και Harré (1990).

3. Τοποθέτηση και γλωσσικά μέσα

Στο άρθρο αυτό, προσεγγίζουμε τον σύνθετο χαρακτήρα των διεθνικών ταυτοτήτων μέσα από την έννοια της *τοποθέτησης*, όπως προτείνεται από τους Davies και Harré (1990), Harré και van Langenhove (1991, 1999) και Deppermann (2013). Η τοποθέτηση αφορά τις στάσεις, αξιολογήσεις και οπτικές οι οποίες αναδύονται μέσω γλωσσικών πόρων:

«Από τη στιγμή που ένα άτομο έχει υιοθετήσει μια συγκεκριμένη τοποθέτηση ως δική του/της, αναπόφευκτα βλέπει τον κόσμο από την προοπτική αυτής της τοποθέτησης και με βάση *συγκεκριμένες εικόνες, μεταφορές, ιστορίες και έννοιες* οι οποίες καθίστανται συναφείς στη συγκεκριμένη πρακτική λόγου κατά την οποία τοποθετούνται».

(Davies & Harré 1990: 46, [η έμφαση δική μας])

Εφόσον η τοποθέτηση αποτελεί αντικείμενο διεπιδραστικής διαπραγμάτευσης (Harré & van Langenhove 1999: 2-4), τα άτομα είναι δυνατό να χρησιμοποιούν ποικίλες, ακόμα και αντιφατικές, *θέσεις υποκειμένου* (subject positions), καθώς και να θέτουν υπό αμφισβήτηση ή να αντικρούουν ετερο-τοποθετήσεις (Malhi *et al.* 2009). Υπό αυτήν την έννοια, η τοποθέτηση καθίσταται το πλέον κατάλληλο εργαλείο για την ανάλυση ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», όπως ορίζονται από τον Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009, βλ. ενότητα 2).

Η τοποθέτηση μπορεί να πραγματώνεται με ποικίλα γλωσσικά μέσα. Στα υπό εξέταση δεδομένα, εντοπίσαμε τα ακόλουθα:

- (i) *Το αντιθετικό σχήμα είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...: Έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα καταφεύγουν σε τρεις λόγους (discourses) για να τοποθετηθούν ως προς τις πολιτισμικές τους ταυτότητες: (α) τον λόγο του*

«είμαι», ο οποίος αφορά τον αυτοπροσδιορισμό σε σχέση με δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως είναι ο τόπος γέννησης² (β) τον λόγο του «πράττω», που αφορά χαρακτηριστικές πρακτικές της πολιτισμικής κοινότητας, όπως είναι η χρήση μιας γλώσσας³ και (γ) τον λόγο του «αισθάνομαι», ο οποίος περιλαμβάνει εσωτερικές και προσωπικές απόψεις και συναισθήματα ένταξης σε μια συγκεκριμένη ομάδα (Verkuuyten & deWolf 2002⁴ Malhi *et al.* 2009⁵ van Bochove *et al.* 2015). Στην ανάλυσή μας, επικεντρωνόμαστε, κυρίως, στους λόγους του «είμαι» και του «αισθάνομαι», καθώς ο λόγος του «πράττω» δεν εμφανίζεται συχνά στα δεδομένα μας. Εδώ οι πληροφορητές/τριές μας προβάλλουν μια συγκεκριμένη πολιτισμική ταυτότητα, την οποία στη συνέχεια μετριάζουν μέσω μιας πρότασης με το *αλλά*.

- (ii) *Μεταφορές*: Όπως επισημαίνουν οι Demjén και Semino (2016), η μεταφορά σχετίζεται με την εύρεση αντιστοιχιών μεταξύ ανόμοιων πραγμάτων «ώστε να μπορούμε να βλέπουμε, να βιώνουμε, να σκεφτόμαστε και να επικοινωνούμε για ένα πράγμα με όρους ενός άλλου». Υπό αυτήν την έννοια, οι μεταφορές δεν διακοσμούν απλά τον λόγο, αλλά διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τις εμπειρίες μας και, επομένως, τον τρόπο με τον οποίο ενεργούμε (βλ. επίσης Lakoff & Johnson 1980⁶ Kövecses 2005).
- (iii) *Μικρές ιστορίες* (small stories): Η αφήγηση ως καθημερινή πρακτική αποτελεί ένα γόνιμο πεδίο οικοδόμησης ταυτοτήτων (Bamberg 1997⁷ Georgakopoulou 1997, 2007⁸ De Fina & Georgakopoulou 2011⁹ Archakis & Tsakona 2012). Ειδικότερα, εστιάζουμε την προσοχή μας στις μικρές ιστορίες που χαρακτηρίζονται από περιορισμένη έκταση, ρευστότητα και μπορεί να αναφέρονται σε μελλοντικά ή υποθετικά γεγονότα, γνωστά γεγονότα, πρόσφατα ή υπό εξέλιξη γεγονότα κ.λπ. (Georgakopoulou 2007). Οι μικρές ιστορίες υπογραμμίζουν «την πολλαπλότητα, την αποσπασματικότητα, την εξάρτηση από το περιεχόμενο και την επιτελεστικότητα των επικοινωνιακών πρακτικών μας» (Georgakopoulou 2015: 257).
- (iv) *Μηχανισμοί διόρθωσης*: Στο πλαίσιο της Ανάλυσης Συνομιλίας, η διόρθωση αφορά τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι ομιλητές/τριές αντιμετωπίζουν δυσκολίες που προκύπτουν κατά τη διαδοχή του λόγου (Schegloff *et al.* 1977). Αυτές οι δυσκολίες πλαισιώνονται με παύσεις, αυτοδιακοπές, επιμηκύνσεις ήχων (βλ. επίσης Schegloff *et al.* 1977: 367). Η διόρθωση μπορεί να γίνει μέσα από αξιολογικές φράσεις, π.χ. *είναι δύσκολο να απαντήσεις...* Η φράση αυτή αναδεικνύει τον δισταγμό ή την απροθυμία των ατόμων να απαντήσουν ή/και να τοποθετηθούν με ευθύ τρόπο. Τα προβλήματα και οι δυσκολίες που εμφανίζονται στον λόγο συνήθως επιλύονται μέσω της *αναδιατύπωσης* (reformulation), κατά την οποία οι ομιλητές/τριές επανεπεξεργάζονται ένα απόσπασμα λόγου και το παρουσιάζουν με διαφορετικό τρόπο (Cuencas & Bach 2007: 149¹⁰ Καραχάλιου & Αρχάκης 2015).

Οι παραπάνω γλωσσικές στρατηγικές φέρνουν στην επιφάνεια τις προσπάθειες των πληροφορητών/τριών να οικοδομήσουν υβριδικές ταυτότητες οι οποίες ταλαντεύονται μεταξύ ελληνικότητας και канаδικότητας και συνδυάζουν στοιχεία και από τις δύο

κουλτούρες. Οι πληροφορητές/τριες δυσκολεύονται να τοποθετηθούν ως άτομα με μονοπολιτισμικές ταυτότητες, παρόλο που συμμετέχουν σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο όπου τέτοιου είδους ταυτότητες θα ήταν λίγο πολύ αναμενόμενες, καθώς οι συνεντεύξεις διεξάγονται από Έλληνες/ίδες ερευνητές/τριες στην ελληνική γλώσσα (βλ. ενότητα 5 και τους περιορισμούς της έρευνας στην ενότητα 6). Η κατασκευή της ταυτότητας του/της «ξένου/ης» συμβάλλει στην αιτιολόγηση της τάσης αποστασιοποίησης από μια μονοπολιτισμική (ελληνική ή καναδική) ταυτότητα.

Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζουμε το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο μέσα από το οποίο αναδύθηκαν οι υβριδικές ταυτότητες του/της «ξένου/ης».

4. Ο Καναδάς ως χώρα υποδοχής για Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες

Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Έλληνες/ίδες του Καναδά υπολογίζονται γύρω στις 12.000 (Κωνσταντινίδης 2004). Στη μεταπολεμική εποχή, οι κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές στην Ελλάδα (όπως ο Εμφύλιος Πόλεμος, 1946-1949) οδήγησε πολλούς/ές Έλληνες/ίδες στη μετανάστευση, η οποία έφτασε στην κορύφωσή της μεταξύ της δεκαετίας του 1950 και του 1970. Δεδομένου ότι η καναδική οικονομία αναπτυσσόταν με γρήγορο ρυθμό και χρειαζόταν εργατικό δυναμικό κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η καναδική πολιτική μετανάστευσης «έγινε πιο ευέλικτη και επέτρεψε την πρόσκληση και την οικονομική υποστήριξη των μελών της οικογένειας [των μεταναστών/τριών που είχαν ήδη εγκατασταθεί στον Καναδά] και άλλων συγγενών» (Kalogeropoulou 2015: 16-20). Κατά συνέπεια, πάνω από 110.000 Έλληνες/ίδες μετανάστευσαν στον Καναδά.³

Η πλειονότητα των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών προέρχονταν από επαρχιακές και ημι-αστικές περιοχές, δεν γνώριζαν ανάγνωση και γραφή και ονειρεύονταν να γυρίσουν στην πατρίδα τους στο μέλλον (Gavaki 2003: 63· Κωνσταντινίδης 2004). Οι περισσότεροι/ες από τους/τις πρώτους/ες μετανάστες/τριες εγκαταστάθηκαν στο Μοντρεάλ και στο Τορόντο, ενώ κοινότητες δημιουργήθηκαν στην Οτάβα, το Κεμπέκ, το Χάλιφαξ, το Έντμοντον και το Βανκούβερ (Chimbos 1999· βλ. επίσης Tamis & Gavaki 2002· Aravossitas 2016). Προκειμένου να διατηρήσουν τους δεσμούς με τη χώρα καταγωγής, οι Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες συμμετείχαν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, εορτασμούς, πήγαιναν σε ελληνορθόδοξες εκκλησίες και σχολεία, τα οποία σταδιακά οδήγησαν στη διαμόρφωση των ελληνικών κοινοτήτων.

Ενώ ο Καναδάς είναι επισήμως μια δίγλωσση χώρα, το πολιτισμικό του μωσαϊκό περιλαμβάνει περισσότερες των 50 ιθαγενείς γλώσσες και πολλές γλώσσες μεταναστών/τριών (Patrick 2010). Η γλωσσική πολιτική του Καναδά υποστηρίζει τη γλωσσική ποικιλότητα μέσω νόμων, όπως ο *Νόμος των Επίσημων Γλωσσών* (Official Languages Act) του 1969, ο οποίος αναγνώρισε τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα ως επίσημες καναδικές γλώσσες, και την *Πολιτική της Πολυπολιτισμικότητας* (Multiculturalism Policy) του 1971, η οποία επιτρέπει στους/στις μετανάστες/τριες να διατηρήσουν την κουλτούρα και τη γλώσσα τους. Η πολυπολιτισμικότητα στον Καναδά μπορεί να διατυπωθεί πιο εύγλωττα ως εξής:

³ Μόνο το 1967, ο αριθμός των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών έφτασε τους/τις 10.650, αφού πολλοί/ές έφυγαν από την Ελλάδα για να αποφύγουν τη δικτατορία (1967-1974).

«Οι μετανάστες/τριες θα πρέπει να αφομοιωθούν τόσο πολιτισμικά όσο και γλωσσικά από τον Καναδά (για παράδειγμα, υιοθετώντας καναδικές πολιτισμικές πρακτικές και μαθαίνοντας να μιλούν καλά αγγλικά ή γαλλικά), αλλά δεν πρέπει να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τις δικές τους πολιτισμικές πρακτικές και τις γλώσσες τους προκειμένου να το επιτύχουν».

(Liebscher & Dailey-O’Cain 2013: 7)

Επομένως, φαίνεται ότι οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στον μεταπολεμικό Καναδά ευνοούσαν τη διατήρηση των γλωσσών και των πολιτισμών των μεταναστών/τριών ως έναν βαθμό. Ωστόσο, οι μετανάστες/τριες αναμένονταν να αφομοιωθούν (τουλάχιστον μερικώς) προς τις κυρίαρχες τοπικές κουλτούρες και γλώσσες, ώστε να ενσωματωθούν στην καναδική κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες που εξετάζουμε εδώ διαμόρφωσαν τις υβριδικές τους ταυτότητες ως Έλληνες/ίδες «ξένου/ες» στον Καναδά.

5. Τα δεδομένα της έρευνας

Η μελέτη αυτή αποτελεί μέρος του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, που διερευνά τις μεταναστευτικές εμπειρίες των Ελλήνων/ίδων οι οποίοι/ες μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Για τις ανάγκες του προγράμματος, διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες περιστρέφονταν γύρω από τρία βασικά θεματικά πεδία: α) την καταγωγή των πληροφορητών/τριών και το μεταναστευτικό τους ταξίδι, β) την άφιξη και την εγκατάστασή τους, και γ) την αφομοίωσή τους. Εφόσον ενδιαφερόμαστε για την οικοδόμηση και τη διαπραγμάτευση υβριδικών ταυτοτήτων, εστιάζουμε την προσοχή μας στις γλωσσικές επιλογές των πληροφορητών/τριών κατά την απάντησή τους στην ερώτηση «Αισθάνεσαι (περισσότερο) Έλληνας/ίδα ή/και Καναδός/ή;», η οποία αφορά τη διαδικασία της αφομοίωσης (βλ. την κατηγορία [γ] παραπάνω).

Οι πληροφορητές/τριες μετανάστευσαν στον Καναδά κατά την περίοδο 1956-1974. Όταν πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις, οι πληροφορητές/τριες ήταν 55-85 ετών. Τα χρόνια διαμονής τους στον Καναδά κυμαίνονταν από 40 έως 60 έτη. Το υλικό που εξετάζουμε εδώ περιλαμβάνει 15 συνεντεύξεις από έντεκα πληροφορητές και τέσσερις πληροφορήτριες. Κατά την ανάλυση, εστιάζουμε την προσοχή μας στην οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», όπως αυτές εντοπίστηκαν στην πλειονότητα των δεδομένων μας (σε 10 από τις 15 συνεντεύξεις).

6. Ανάλυση των δεδομένων

Οι περισσότεροι/ες από τους/τις πληροφορητές/τριές μας επέλεξαν να αυτοπροσδιοριστούν μέσω υβριδικών ταυτοτήτων, οικοδομώντας για τους εαυτούς την ταυτότητα του «ξένου/ης» (βλ. Simmel [1908] 1971): ως Έλληνες/ίδες και Καναδοί/ές ή ως άτομα που νιώθουν Έλληνες/ίδες εκτός Ελλάδας. Ειδικότερα, για τις ταυτοτικές τους κατασκευές, οι συμμετέχοντες/ουσες καταφεύγουν σε μια ποικιλία γλωσσικών πόρων είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά:

- (i) το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*,
- (ii) μεταφορές,

- (iii) μικρές ιστορίες, και
- (iv) μηχανισμούς διόρθωσης.

Επιπλέον, σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες γλωσσικές στρατηγικές, επιστρατεύονται οι *λόγοι του «είμαι» και του «αισθάνομαι»*.

6.1 Το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*

Οι πληροφορητές/τριες συχνά τοποθετούν τους εαυτούς τους ως Έλληνες/ίδες και μετά συμπληρώνουν τον αυτοπροσδιορισμό τους με μια πρόταση που εισάγεται με το *αλλά*:⁴

- (1) Ερευνητής: Τελικά πιστεύεις- νιώθεις πιο πολύ Καναδός ή πιο πολύ Έλληνας;
Γιώργος: Είμαι Έλληνας (.) αλλά μένω στον Καναδά.

Παρόλο που η ερώτηση του ερευνητή είναι προσανατολισμένη στον *λόγο του «αισθάνομαι»*, ο Γιώργος οικοδομεί την ταυτότητά του μέσα από τον *λόγο του «είμαι»*, παρουσιάζοντας την ελληνικότητά του ως μια σταθερή ιδιότητα (*είμαι Έλληνας*). Μετά από μια μικρή παύση, καταφεύγει στη χρήση του αντιθετικού *αλλά* και στον *λόγο του «πράττω»* για να μετριάσει την αρχική του τοποθέτηση (*αλλά μένω στον Καναδά*), φέρνοντας την канаδικότητά του στην επιφάνεια. Μέσω αυτής της υβριδικής τοποθέτησης, ο Γιώργος δηλώνει ότι η ελληνικότητά του συνιστά μια σταθερή και ταυτόχρονα αποεδαφοποιημένη ταυτότητα (μπορεί δηλαδή ένα άτομο να είναι Έλληνας/ίδα ακόμα και όταν μένει εκτός Ελλάδας), η οποία συνυπάρχει με την канаδικότητα. Με άλλα λόγια, τοποθετεί τον εαυτό του ως έναν Έλληνα «ξένο» στον Καναδά.

Στο επόμενο απόσπασμα, ο Θόδωρος αρχικά τοποθετείται ως Έλληνας μέσα από τον *λόγο του «αισθάνομαι»* και έπειτα αναφέρεται στα προνόμια της канаδικής υπηκοότητας:

- (2) Ερευνήτρια: Αισθάνεσαι περισσότερο Έλληνας ή Καναδός;
Θόδωρος: Αα::μ (.) δε- περισσότερο Έλληνας αισθάνομαι- αισθάνομαι αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα.
Ερευνήτρια: Που σου πρόσφερε τόσα;
Θόδωρος: Όχι μόνο πρόσφερε εμένα και σε τόσο κόσμο γιατί αυτό το κράτος εάν είχες (.) τον- τη δύναμη, την α:: την αποφασιστικότητα να:: να το εκμεταλλευτείς (.) βοηθάει όλο τον κόσμο. Ειδικά εκείνα τα χρόνια για να πάρεις δάνειο, για να κάνεις, για να φτιάξεις, ήτανε:: (.) τι να σου πω; Μπορούσες να δημιουργηθείς.

⁴ Όλα τα μικρά ονόματα αποτελούν ψευδώνυμα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των πληροφορητών/τριών. Κατά την απομαγνητοφώνηση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες μεταγραφικές συμβάσεις: ; ανοδική επιτόνιση, (.) μικροπαύση, χχχ έμφαση, - αυτοδιακοπή, :: επιμήνυκση ήχου, . καθοδική επιτόνιση.

Ο Θόδωρος πρώτα τοποθετείται ως άτομο που αισθάνεται περισσότερο Έλληνας και έπειτα μέσω του αντιθετικού *αλλά* εκφράζει την πρόθεσή του να αναφερθεί στο καναδικό κράτος (*αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα*). Στη συνέχεια, αιτιολογεί την αναφορά στον Καναδά μέσω επιχειρημάτων (*Όχι μόνο πρόσφερε εμένα και σε τόσο κόσμο γιατί αυτό το κράτος εάν είχες (.) τον- τη δύναμη, την α:: την αποφασιστικότητα να:: να το εκμεταλλευτείς (.) βοηθάει όλο τον κόσμο*). Ειδικότερα, υπογραμμίζει την οικονομική στήριξη και την αποτελεσματικότητα του καναδικού κράτους μέσα από την αξιολογική κορύφωση όσον αφορά τους/τις αποδέκτες/τριες της καναδικής βοήθειας (*Όχι μόνο πρόσφερε εμένα → και σε τόσο κόσμο → όλο τον κόσμο*). Για να ενδυναμώσει την τοποθέτησή του, ο Θόδωρος θυμάται την καναδική βοήθεια όταν πρωτοέφτασε στη χώρα υποδοχής (*Ειδικά εκείνα τα χρόνια για να πάρεις δάνειο, για να κάνεις, για να φτιάξεις, ήτανε:: (.) τι να σου πω; Μπορούσες να δημιουργηθείς*). Ο Καναδάς παρείχε/παρέχει τις κατάλληλες συνθήκες και ευκαιρίες για τους/τις νεοφερμένους/ες για να «δημιουργηθούν». Επομένως, μέσω του αντιθετικού σχήματος και της συνακόλουθης αιτιολόγησης, ο Θόδωρος τοποθετεί τον εαυτό του ως συναισθηματικά προσκολλημένο στην ελληνική ταυτότητα και, ταυτόχρονα, ως ένα νόμιμο και ευγνώμον μέλος του καναδικού κράτους. Με άλλα λόγια, μέσω της «αντικειμενικής» οπτικής του «ξένου», αξιολογεί τον Καναδά ως ένα γενναιόδωρο και εξυπηρετικό κράτος για όσους/ες φτάνουν εκεί.

Στο απόσπασμα 3, ο πληροφορητής καταφεύγει στον *λόγο του «είμαι»* για να προωθήσει μια υβριδική ελληνική και καναδική ταυτότητα:

- (3) Άλκης: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και:: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαينوερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.

Μετά τη δυσκολία να οργανώσει την απάντησή του (*Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω* βλ. επίσης ενότητα 6.4), ο Άλκης χρησιμοποιεί τον *λόγο του «είμαι»* για να συγκροτήσει την ελληνική του ταυτότητα (*δεν παύω να είμαι Έλληνας*). Επίσης, διηγείται μια μικρή ιστορία στην οποία αναπαρίσταται να αναφέρει στα παιδιά του μια ελληνική παροιμία και έτσι ενισχύει την εγκυρότητα της τοποθέτησής του ως Έλληνα (βλ. υποενότητα 6.3 για τη χρήση των μικρών ιστοριών ως επιχειρημάτων). Έπειτα, για μια ακόμη φορά καταφεύγει α) στον *λόγο του «είμαι»* δύο φορές (*εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας*), για να τονίσει ότι η ελληνική του ταυτότητα αποτελεί ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της ταυτότητάς του, και β) στον *λόγο του «αισθάνομαι»* (*αγαπάω την πατρίδα*), για να εκφράσει τη συναισθηματική του προσκόλληση στην Ελλάδα. Επιπλέον, η τοποθέτησή του ως Έλληνα ενισχύεται από τα συχνά ταξίδια στην Ελλάδα με την οικογένειά του. Αφού υπογραμμίζει την ελληνική ταυτότητά του, ο Άλκης χρησιμοποιεί το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά*, προκειμένου να εισαγάγει τον *λόγο του «είμαι»* και για την καναδική του ταυτότητα (*αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός*), η οποία επίσης παρουσιάζεται ως μια μόνιμη του ιδιότητα, δημιουργώντας έναν παραλληλισμό με την παραπάνω τοποθέτηση περί ελληνικής ταυτότητας (*δεν παύω να είμαι Έλληνας*). Παρόλο που ο Άλκης αισθάνεται ότι πρέπει να αποδείξει την ελληνική του ταυτότητα ή να την αιτιολογήσει (μέσω αφηγήσεων προς τα παιδιά του, της έκφρασης της αγάπης του για

την πατρίδα και των οικογενειακών ταξιδιών στη χώρα καταγωγής), συμπληρώνει την κατασκευή της ταυτότητάς του με το αντιθετικό σχήμα, φέρνοντας την καναδικότητά του στο προσκήνιο. Επομένως, αυτοπροσδιορίζεται ως «ξένος» με διττούς (ελληνικούς και καναδικούς) δεσμούς.

Συνοπτικά, οι πληροφορητές/τριές μας χρησιμοποιούν το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά* για να τοποθετηθούν ως «ξένου/ες» που αισθάνονται ταυτόχρονα κοντά στον Καναδά (ως Καναδοί/ές) και μακριά από αυτόν (ως Έλληνες/ίδες). Το γεγονός ότι συχνά αιτιολογούν έναν τέτοιο σχεδόν παράδοξο αυτοπροσδιορισμό (στα παραδείγματα 2-3) δείχνει ότι, από τη δική τους σκοπιά, οι μονοπολιτισμικές ταυτότητες (ελληνική ή καναδική) και όχι οι υβριδικές εκλαμβάνονται ως αναμενόμενες στο συγκεκριμένο πλαίσιο (δηλαδή στις συνεντεύξεις για ερευνητικό σκοπό στα ελληνικά· βλ. ενότητα 5). Η απροθυμία τους να αγνοήσουν τα συναισθήματα και την ευγνωμοσύνη τους απέναντι στο καναδικό κράτος τους/τις οδηγεί στην αναθεώρηση των αρχικών, ισχυρών δεσμεύσεών τους προς την ελληνική ταυτότητα.

6.2 Μεταφορές

Σε αυτήν την ενότητα, εξετάζουμε περιπτώσεις στις οποίες οι πληροφορητές/τριές μας καταφεύγουν στη χρήση μεταφορών για να αυτοπροσδιοριστούν και να καταστήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης» πιο εύληπτη. Στο απόσπασμα 4, ο Νάσος χρησιμοποιεί το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά* και ταυτόχρονα καταφεύγει σε μία μεταφορά για να φέρει την καναδική του ταυτότητα στην επιφάνεια:

- (4) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.

Ο Νάσος αρχικά εισάγει τον λόγο του «είμαι» Έλληνας ως ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός (*Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει*) και έπειτα μέσω ενός αντιθετικού σχήματος με το *αλλά* αναπαριστά μεταφορικά τη σχέση του με τον Καναδά ως «καναδικές ρίζες». Γενικότερα, η μεταφορά κατά την οποία χρησιμοποιούνται οι ρίζες ενός φυτού για να δηλωθεί η καταγωγή ή η διαμονή επιστρατεύεται συχνά για να συσχετίσει τους/τις μετανάστες/τριες με τις πατρίδες και την πολιτισμική κληρονομιά τους, αφού οι ρίζες θεωρούνται ζωτικό μέρος του φυτού (Malhi *et al.* 2009: 269). Είναι, ωστόσο, αξιοσημείωτο ότι ο Νάσος αντιστρέφει τη μεταφορά για να τονίσει την καναδικότητά του ως ένα ουσιαστικό κομμάτι της ταυτότητάς του (*αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια*). Η αξίωσή του στην καναδική ταυτότητα αιτιολογείται, και επομένως νομιμοποιείται, από τα χρόνια διαμονής στον Καναδά (*μετά από τόσα χρόνια*). Η μεταφορά που αφορά τις «ρίζες» δεν χρησιμοποιείται εδώ για τη χώρα καταγωγής (δηλαδή την Ελλάδα), αλλά για τη χώρα υποδοχής (τον Καναδά). Ως εκ τούτου, αντιστρέφεται η συμβατική της ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες/τριες νιώθουν ξεριζωμένοι/ες και άρα συναισθηματικά τραυματισμένοι/ες όταν απομακρύνονται από την «πατρική τους γη» (Malhi *et al.* 2009: 269).

Η εξέχουσα θέση που αποδίδει ο Νάσος στην ελληνική του ταυτότητα οδηγεί στη δεύτερη χρήση του αντιθετικού σχήματος (*αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας*). Προκειμένου να τοποθετηθεί ως ένα μέλος της ελληνικής κοινότητας και να εκθέσει τους στενούς δεσμούς του με τη χώρα καταγωγής, περιγράφει τον εαυτό του και τους/τις

υπόλοιπους/ες μετανάστες/τριες ως «ιδιοκτήτες/τριες» της Ελλάδας, μέσω της κτητικής αντωνυμίας *μας*. Όπως αναφέρθηκε ήδη (στην ενότητα 2), ο/η «ξένος/η» δεν είναι ιδιοκτήτης/τρια γης στον τόπο διαμονής του, είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά. Αυτή η πτυχή του/της «ξένου/ης» ενεργοποιείται εδώ: ως άτομο ελληνικής καταγωγής, ο Νάσος αισθάνεται ότι μεταφορικά «κατέχει» την Ελλάδα, ενώ ταυτόχρονα δεν «κατέχει» τον Καναδά, όπου έχει ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

Στο επόμενο απόσπασμα, ο Αντώνης επίσης καταφεύγει σε μια μεταφορά για να υπογραμμίσει την ταυτότητα του «ξένου». Εδώ βλέπουμε ότι ο Αντώνης συνδυάζει όλα τα γλωσσικά μέσα που εντοπίσαμε στα δεδομένα μας:

- (5) Αντώνης: Η: (.) ξενιτιά, η χώρα εδώ η Καναδάς θα μιλήσω συγκεκριμένα, είναι μια:- έχει υπό- έχει μια υπέ- έχει υπάρξει μια- είναι σα μια υπέροχη μητριά. Α:μ δεν (.) δεν είναι όμως η μάνα (.) που τρέχει μες στο αίμα- μες στις φλέβες σου. Η φτωχή, η γρουσουζα που σε δέρνει, που σε πονάει, που σε τυραννεί α:μ (.) είναι (.) κανένα παράπονο με τον Καναδά. Α:μ με- με την κοινωνία του, με τη συμπεριφορά του, με τις υπηρεσίες του, με τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν, αλλά είναι (.) μητριά.

Η απάντηση του Αντώνη περιστρέφεται γύρω από τη μεταφορική χρήση των εννοιών «μητέρα» και «μητριά» και την αντίθεση μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, αποδίδει στον Καναδά τον ρόλο μιας υπέροχης, στοργικής και αφεγάδιαστης μητριάς που παρέχει ευημερία και ασφάλεια στα παιδιά της (*κανένα παράπονο με τον Καναδά. Α:μ με- με την κοινωνία του, με τη συμπεριφορά του, με τις υπηρεσίες του, με τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν*). Αντίθετα, αναπαριστά την Ελλάδα μεταφορικά ως μια φτωχή και γρουσουζα μητέρα που κακοποιεί και καταπιέζει τα παιδιά της (*η μάνα (.) που τρέχει μες στο αίμα- μες στις φλέβες σου. Η φτωχή, η γρουσουζα που σε δέρνει, που σε πονάει, που σε τυραννεί*). Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι εδώ το στερεότυπο της κακιάς μητριάς αντιστρέφεται. Παρά τα αρνητικά συναισθήματα και τις άσχημες εμπειρίες που συνδέονται με την Ελλάδα, από τη μία, και τις θετικές στάσεις απέναντι στον Καναδά, από την άλλη, ο Αντώνης υπονοεί ότι ο συναισθηματικός δεσμός με τη «μητέρα» Ελλάδα είναι πολύ πιο ισχυρός από αυτόν με τη «μητριά» χώρα του Καναδά. Με άλλα λόγια, ο Αντώνης παρουσιάζει τον εαυτό του να κατάγεται από τη «μητέρα» Ελλάδα και να ανατρέφεται από τη «μητριά» χώρα του Καναδά, αναδεικνύοντας αντίστοιχα την αποσύνδεση και τη σύνδεση του «ξένου» και με τις δύο χώρες.

Οι μεταφορές που αναλύθηκαν εδώ επιτρέπουν στους/στις πληροφορητές/τριες να εκφράσουν συναισθήματα απόστασης και εγγύτητας όχι μόνο προς τη χώρα υποδοχής, όπως σημειώνει ο Simmel ([1908] 1971· βλ. ενότητα 2), αλλά και ως προς τη χώρα καταγωγής. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η απεικόνιση της «μητέρας» πατρίδας με μάλλον αρνητικό τρόπο και της «μητριάς» χώρας υποδοχής με θετικό δεν προκύπτει αβίαστα στον λόγο του πληροφορητή στο παράδειγμα 5 (βλ. τις παύσεις, τις αυτοδιακοπές, και τις αναδιατυπώσεις: *H: (.) ξενιτιά, η χώρα εδώ η Καναδάς θα μιλήσω συγκεκριμένα, είναι μια:- έχει υπό- έχει μια υπέ- έχει υπάρξει μια- είναι σα μια υπέροχη μητριά*). Κατά συνέπεια, αυτή η αξιολογική αντιστροφή και η υβριδική ταυτότητα εκφράζονται με δισταγμό και δυσκολία.

6.3 Μικρές ιστορίες

Εδώ εξετάζουμε περιπτώσεις όπου οι πληροφορητές/τριες ενσωματώνουν μικρές ιστορίες στις απαντήσεις τους για να ενισχύσουν τις τοποθετήσεις τους:

- (6) Ερευνητής: Μετά, νομίζω την ξέρω την απάντηση, μου θύμισε το ερωτηματολόγιο να ρωτήσω, νιώθεις πιο Έλληνας ή Καναδός;
 Λεωνίδα: Νιώθω (.) εδώ Έλληνας, στην Ελλάδα δε νιώθω Έλληνας. Εδώ με λένε στην Κενόρα με λέγανε Leo the Greek, Leo the Greek. Ο δήμαρχος έβαλε- έβαζε και τη σημαία την ελληνική στη δημαρχεία την 25^η Μαρτίου εξαιτίας μου και ήταν Εβραίος. Και: (.) στην Ελλάδα πάω και ντρέπομαι γιατί: έχω φέρει πολλούς φίλους μου στην Ελλάδα ζευγάρια, καθηγητές, λογιστές και μου λένε Λεωνίδα τόσο όμορφη χώρα τόσα σκουπίδια ανοίγει ο άλλος το τζάμι και πηγαίνουμε από πίσω τώρα και πετάνε μπουκάλια και τέτοια έχω τσακωθεί πολλές φορές καταλαβαίνεις;

Στο απόσπασμα 6, ο Λεωνίδας τοποθετείται ως ένα άτομο που αισθάνεται Έλληνας στον Καναδά, αλλά όχι και όταν βρίσκεται στην Ελλάδα. Η ελληνικότητά του οικοδομείται ως ασύμβατη με το ελληνικό έδαφος αλλά σε αρμονία με το καναδικό. Για να υποστηρίξει τον ισχυρισμό του, αφηγείται δύο μικρές ιστορίες. Στην πρώτη, αναπαριστά τον εβραίο δήμαρχο της Κενόρας να κρεμάει μια ελληνική σημαία στο δημαρχείο για χάρη του ίδιου του Λεωνίδα εν όψει του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, υπογραμμίζοντας την αξία που αποδίδεται στο να είσαι Έλληνας/ίδα στον Καναδά. Μέσω της εξιστόρησης αυτής, ο Λεωνίδας αιτιολογεί γιατί αισθάνεται Έλληνας στον Καναδά. Μέσω της δεύτερης ιστορίας, εξηγεί γιατί αισθάνεται ντροπή και επομένως απορρίπτει την ελληνική ταυτότητα. Οι πρωταγωνιστές-φίλοι του Λεωνίδα εμφανίζονται να αναγνωρίζουν την ομορφιά της Ελλάδας, αλλά να εκφράζουν τη δυσφορία τους για την υπερβολική της ρύπανση. Ο Λεωνίδας τοποθετείται ως ένα άτομο που διαρκώς λογομαχεί με άλλους/ες Έλληνες/ίδες για θέματα δημόσιας υγιεινής. Η υβριδική αυτή ταυτότητα επιτρέπει στον Λεωνίδα να προβάλλει τον εαυτό του ως Έλληνα και, ταυτόχρονα, να διαφοροποιείται από τους/τις Έλληνες/ίδες που μένουν στην Ελλάδα, καθώς και από τα αρνητικά στερεότυπα που συνδέονται με αυτούς/ές. Επομένως, ο Λεωνίδας καταφεύγει σε δύο μικρές ιστορίες με επιχειρηματολογική λειτουργία, για να οικοδομήσει την ταυτότητα του «ξένου», η οποία του επιτρέπει να παράσχει μια «αντικειμενική» και κριτική αιτιολόγηση των επιλογών του. Αξίζει να επισημάνουμε εδώ ότι η «αντικειμενικότητά» του δεν χρησιμοποιείται για να αξιολογήσει τη χώρα υποδοχής (όπως προτείνεται στην περιγραφή των χαρακτηριστικών του/της «ξένου/ης» από τον Simmel [1908] 1971· βλ. ενότητα 2 και παράδειγμα 5), αλλά για να αξιολογήσει τη χώρα καταγωγής, η οποία δεν συμβαδίζει με τα τρέχοντα πρότυπά του (τα οποία διαμορφώνονται με βάση τη χώρα υποδοχής).

Στο παράδειγμα 7 (βλ. επίσης ενότητα 5.1), ο Άλκης, αφού αυτοπροσδιοριστεί ως Έλληνας, διηγείται μια μικρή ιστορία για να αιτιολογήσει αυτήν την επιλογή του:

- (7) Άλκης: Α:χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαينوερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.

Στην ιστορία αυτή, ο Άλκης παρουσιάζει τον εαυτό του ως πρωταγωνιστή σε ένα περιστατικό όπου αναφέρει στα παιδιά του ένα ελληνικό ρητό (*και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει*). Από τη μια, αυτοπροσδιορίζεται ως Έλληνας πατέρας που μαθαίνει ελληνικές παροιμίες στα παιδιά του και, από την άλλη, φέρνει στην επιφάνεια την καναδικότητά του (*δεν παύω να είμαι Καναδός*). Ως εκ τούτου, οικοδομεί την υβριδική ταυτότητα του «ξένου» (βλ. επίσης την ανάλυση στην ενότητα 6.1).

Συνοψίζοντας, οι μικρές ιστορίες που εμφανίζονται στις απαντήσεις των πληροφορητών/τριών αξιοποιούνται αρχικά για την οικοδόμηση της ελληνικής ταυτότητας και, έπειτα, για την αναίρεση ή την αντικατάστασή της από πιο σύνθετες τοποθετήσεις που εμπεριέχουν και το στοιχείο της καναδικότητας. Η ελληνικότητα συχνά εκλαμβάνεται ως μια σταθερή, αναλλοίωτη ιδιότητα των ατόμων και, επομένως, οι πληροφορητές/τριες νιώθουν την ανάγκη να αιτιολογήσουν τις υβριδικές τοποθετήσεις τους μέσω των μικρών ιστοριών. Οι «ξένοι/ες» πληροφορητές/τριες κατορθώνουν να εκφράσουν τα διφορούμενα συναισθήματα απόστασης και εγγύτητας κυρίως προς την Ελλάδα, και λιγότερο ρητά προς τον Καναδά.

6.4 Μηχανισμοί διόρθωσης

Σε αυτήν την ενότητα, εξετάζουμε τους μηχανισμούς διόρθωσης που συνοδεύουν τις τοποθετήσεις και αποκαλύπτουν τη δυσκολία των πληροφορητών/τριών να αυτοπροσδιοριστούν με ρητό τρόπο. Αρχικά, οι πληροφορητές/τριες παραδέχονται τη δυσκολία τους να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο πολιτισμικές ταυτότητες και, έπειτα, εκφράζουν τους στενούς δεσμούς τους και με τις δύο χώρες:

- (8) Ερευνήτρια: Πιο πολύ αισθάνεσαι Έλληνας ή Καναδός; Τελειώνουμε σχεδόν.
 Δημοσθένης: Αυτό (.) είναι δύσκολο να απαντήσεις γιατί το ένα είναι πατρίδα, γεννηθήκαμε εκεί κι εδώ συνηθίσαμε καλά είναι κι άμα πάμε εκεί μας αρέσει γιατί άλλη η ζωή εκεί άλλη εδώ.

Ο Δημοσθένης πρώτα εκφράζει τη δυσκολία του να τοποθετήσει τον εαυτό του είτε ως Καναδό είτε ως Έλληνα (*Αυτό (.) είναι δύσκολο να απαντήσεις*). Για να αιτιολογήσει τη δυσκολία του, παρουσιάζει την Ελλάδα ως πατρίδα του και τον Καναδά ως το μέρος όπου συνηθίσε να ζει. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν τοποθετείται ως μεμονωμένο άτομο, αλλά ως μέλος μια συλλογικής ομάδας (*γεννηθήκαμε εκεί κι εδώ συνηθίσαμε καλά είναι κι άμα πάμε εκεί μας αρέσει*), αναδεικνύοντας το γεγονός ότι μοιράζεται αυτή τη διφορούμενη ταυτότητα με άλλα άτομα. Έπειτα, εκφράζει τη θετική του στάση απέναντι στον καναδικό τρόπο ζωής (*καλά είναι*) και στον ελληνικό (*κι άμα*

πάμε εκεί μας αρέσει). Η αρχική αξιολόγηση μέσω της φράσης *αυτό είναι δύσκολο να απαντήσεις* δηλώνει ξεκάθαρα τον δισταγμό του και επιτρέπει στον Δημοσθένη να μην διαλέξει ανάμεσα στη μία ταυτότητα ή την άλλη. Αντίθετα, οικοδομεί μια υβριδική ταυτότητα «ξένου», στην οποία τόσο η ελληνικότητα όσο και η καναδικότητα συνυπάρχουν.

Στην πλειονότητα των αποσπασμάτων, μηχανισμοί διόρθωσης όπως οι παύσεις, οι αυτοδιακοπές και οι αναδιατυπώσεις εμφανίζονται στην αρχή των απαντήσεων:

- (9) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.
- (10) Άλκη: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου
- (11) Θόδωρος: Αα::μ (.) δε- περισσότερο Έλληνας αισθάνομαι- αισθάνομαι αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα.

Όπως φαίνεται στα παραπάνω αποσπάσματα, προτού τοποθετηθούν με ρητό τρόπο μέσα από τους λόγους του «είμαι» και του «αισθάνομαι», οι πληροφορητές τείνουν να χρησιμοποιούν παύσεις, δισταγμούς και αυτοδιακοπές. Με αυτόν τον τρόπο, εκφράζουν τη δυσκολία τους ως προς την εύρεση της «σωστής» απάντησης, υπονοώντας ότι οι υβριδικές ταυτότητες του «ξένου» είναι δύσκολο να περιγραφούν (βλ. επίσης παραδείγματα 2-5).

Παράλληλα, είναι δυνατό οι πληροφορητές/τριες να χρησιμοποιήσουν αναδιατυπώσεις για να διορθώσουν μια αρχική τοποθέτηση:

- (12) Ερευνήτρια: Αν σας ρωτούσε κάποιος, αισθάνεστε περισσότερο Ελληνίδα, περισσότερο Καναδή, τι θα απαντούσατε;
Ρένα: Καναδή (.) δεν αισθάνομαι:- αισθάνομαι Ελληνίδα σε πολλά πράγματα, αλλά όταν πάω στην Ελλάδα αισθάνομαι ξένη. Δεν αισθάνομαι ότι ανήκω εκεί. Εδώ είναι το σπίτι μου τώρα. Εδώ ανήκω.

Αρχικά, και χωρίς δισταγμό, η Ρένα τοποθετείται ως ένα άτομο που αισθάνεται Καναδή. Έπειτα, διασαφηνίζει τον αυτοπροσδιορισμό της (*δεν αισθάνομαι::*) και αποφασίζει να αναδιατυπώσει το εκφώνημά της. Χρησιμοποιώντας τον λόγο του «αισθάνομαι» (*αισθάνομαι Ελληνίδα σε πολλά πράγματα*) και το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά*, οικοδομεί μια αποεδαφοποιημένη ταυτότητα (*αλλά όταν πάω στην Ελλάδα αισθάνομαι ξένη. Δεν αισθάνομαι ότι ανήκω εκεί*). Τέλος, περιγράφει τον Καναδά ως το σπίτι της όπου ανήκει (*Εδώ είναι το σπίτι μου τώρα. Εδώ ανήκω*). Η αναδιατύπωση δίνει τη δυνατότητα στη Ρένα να επανατοποθετήσει τον εαυτό της και να οικοδομήσει την ταυτότητα της «ξένης».

Οι μηχανισμοί διόρθωσης που χρησιμοποιούνται από τους/τις πληροφορητές/τριες υπογραμμίζουν την αμφιταλάντευσή τους ανάμεσα σε δύο πολιτισμικές ταυτότητες και τον δισταγμό τους να επιλέξουν μία από αυτές. Ταυτόχρονα, υποδηλώνουν ότι η οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης» εκλαμβάνεται ως κάτι μάλλον ασύμβατο, «σχεδόν παράδοξο» (βλ. επίσης De Korne *et al.* 2007: 295 στην ενότητα 2) ή

τουλάχιστον απροσδόκητο σε αυτό το πλαίσιο. Ως εκ τούτου, πρέπει να αιτιολογηθεί περαιτέρω.

7. Συμπεράσματα

Οι συνεχείς ροές ανθρώπων, προϊόντων και ιδεών στη σύγχρονη εποχή έχουν μεταμορφώσει τις σύγχρονες κοινωνίες και τα κράτη με ριζικό τρόπο, καθώς άνθρωποι από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν. Παρά τη γεωγραφική απόσταση, τα μέλη των διεθνικών κοινοτήτων έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν τους δεσμούς με τις χώρες καταγωγής τους, βιώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια πολιτισμική και γλωσσική υβριδικότητα. Αυτή η υβριδικότητα απεικονίζεται σαφώς στην ταυτότητα του/της «ξένου/ης». Από κοινωνιολογικής πλευράς, ο Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) περιγράφει ως «ξένους/ες» εκείνα τα άτομα που διασχίζουν τα τοπικά σύνορα, εγκαθίστανται σε νέα μέρη και, επομένως, αναπτύσσουν μια αμφιλεγόμενη στάση σύνδεσης/αποστασιοποίησης, απόστασης/εγγύτητας απέναντι σε αυτούς τους τόπους και τους ανθρώπους τους. Σε αυτό το πλαίσιο, το κεντρικό ερευνητικό μας ερώτημα περιστράφηκε γύρω από τις ποικίλες τοποθετήσεις των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών στον Καναδά και τα γλωσσικά μέσα που αξιοποιούν για να οικοδομήσουν και να διαπραγματευτούν τη σύνδεση ή την αποσύνδεσή τους τόσο με τον Καναδά όσο και με την Ελλάδα.

Η ανάλυσή μας έδειξε ότι οι περισσότεροι/ες πληροφορητές/τριες οικοδομούν υβριδικές ταυτότητες του/της «ξένου/ης» για τους εαυτούς τους. Μέσα από σύνθετες τοποθετήσεις, τα διεθνικά άτομα συνδυάζουν την ελληνικότητα και την καναδικότητα με ευρηματικούς τρόπους. Ειδικότερα, αξιοποιούν τους λόγους του «είμαι» και «αισθάνομαι» συνδυαστικά με α) το αντιθετικό *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*, α) μεταφορές, γ) μικρές ιστορίες, δ) την αξιολογική *φράση είναι δύσκολο να απαντήσεις...*, και ε) μηχανισμούς διόρθωσης. Το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...* δίνει τη δυνατότητα στους/στις πληροφορητές/τριες να κατασκευάσουν την ελληνική τους ταυτότητα και ταυτόχρονα να νομιμοποιήσουν τους εαυτούς τους ως μέλη της χώρας υποδοχής βάσει παραγόντων όπως η διαμονή και η ανατροφή (βλ. παραδείγματα 1-4, 7, 12). Επιπλέον, η γλωσσική αυτή στρατηγική φέρνει στην επιφάνεια πτυχές μιας αποεδαφοποιημένης ταυτότητας: ένα άτομο μπορεί να παραμένει Έλληνας/ίδα, ενώ έχει μεταναστεύσει στον Καναδά. Οι μεταφορές αξιοποιούνται για να διευκολύνουν την κατανόηση των σύνθετων συναισθημάτων προς τη χώρα υποδοχής και τη χώρα καταγωγής (παραδείγματα 4-5). Οι μικρές ιστορίες λειτουργούν ως επιχειρηματολογικοί μηχανισμοί αφού αιτιολογούν την υβριδικότητα των τοποθετήσεων και επιτρέπουν στους/τις ομιλητές/τριες να εκφράσουν τη σύνδεσή τους με την ελληνική πολιτισμική κληρονομιά, από τη μία, και, από την άλλη, να αποστασιοποιηθούν από τους/τις Έλληνες/ίδες που μένουν στην Ελλάδα και τα αρνητικά στερεότυπα που τους/τις συνοδεύουν (βλ. παραδείγματα 6-7). Μέσω της αξιολογικής φράσης *είναι δύσκολο να απαντήσεις...* οι πληροφορητές/τριες αποφεύγουν να προβάλουν μια μονοπολιτισμική ταυτότητα, ενώ εκφράζουν την προτίμησή τους και για τις δύο πολιτισμικές ταυτότητες (παραδείγμα 8). Τέλος, οι μηχανισμοί διόρθωσης αποκαλύπτουν τη δυσκολία των πληροφορητών/τριών και την απροθυμία τους, να συγκροτήσουν την ταυτότητα του «ξένου/ης» με άμεσο τρόπο (παραδείγματα 2-12).

Ο Simmel ([1908] 1971: 146) υποστηρίζει ότι οι «ξένοι/ες» αναπτύσσουν μια «αντικειμενική» οπτική σε θέματα που σχετίζονται με την κοινότητα υποδοχής και, ως εκ τούτου, αποκτούν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε τοπικά ζητήματα με έναν πιο αποστασιοποιημένο τρόπο από ό,τι οι ντόπιοι/ες (βλ. ενότητα 2). Αυτού του είδους η «αντικειμενικότητα» έρχεται στην επιφάνεια όταν οι «ξένοι/ες» των δεδομένων μας εκφράζουν ευγνωμοσύνη και έντονα συναισθήματα απέναντι στη χώρα υποδοχής (παραδείγματα 2, 4-6, 12), καθώς και όταν αξιολογούν αρνητικά τη χώρα καταγωγής (παραδείγματα 5-6). Παρά την «αντικειμενική» αυτή σκοπιά, οι Έλληνες/ίδες «ξένοι/ες» που μένουν στον Καναδά ακόμα νιώθουν ότι «κατέχουν» την πατρίδα τους και όχι τη χώρα διαμονής τους (παραδείγμα 4), και άρα επιβεβαιώνουν την παρατήρηση του Simmel ([1908] 1971: 144) ότι ο/η «ξένος/η» δεν είναι –είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά– ιδιοκτήτης/τρια γης στην κοινότητα υποδοχής. Τέτοια αντιφατικά συναισθήματα και τοποθετήσεις απηγούν αυτό που οι De Korne *et al.* (2007: 305) αποκαλούν «επαμφοτερίζον φαινόμενο της διαπολιτισμικότητας και της διπολιτισμικής ταύτισης». Επομένως, ο κοινωνιολογικός τύπος του/της «ξένου/ης», όπως τον συνέλαβε ο Simmel, δείχνει να συνιστά ένα ιδιαίτερα κατάλληλο εργαλείο για την ερμηνεία των υβριδικών διεθνικών ταυτοτήτων.

Τα γλωσσικά μέσα που εντοπίσαμε και εξετάσαμε εδώ δείχνουν ότι οι πληροφορητές/τριές μας δεν νιώθουν εντελώς «άνετα» με μια τέτοιου είδους υβριδικότητα: αισθάνονται ότι χρειάζεται να αιτιολογήσουν την ταυτότητα του/της «ξένου/ης», γι' αυτό και καταφεύγουν σε διορθωτικούς μηχανισμούς και ποικίλες μορφές αιτιολογήσεων (παραδείγματα 2-12). Επιπλέον, οι πληροφορητές/τριές μας δεν χρησιμοποιούν τον όρο *Ελληνοκαναδός/ή*, παρόλο που αυτός είναι συνηθισμένος (τουλάχιστον) στην Ελλάδα. Η στάση τους αυτή ενδεχομένως να συνδέεται άμεσα με τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας: οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεν στον Καναδά, αλλά στην ελληνική γλώσσα από ελληνικής καταγωγής ερευνητές/τριες και οι πληροφορητές/τριες γνώριζαν πως στόχος ήταν η καταγραφή της μεταναστευτικής εμπειρίας τους ως Ελλήνων/ίδων που μετανάστευσαν και εγκαταστάθηκαν στον Καναδά. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να επιλέγουν να προσαρμοστούν στις (κατά την κρίση τους) προσδοκίες των συνομιλητών/τριών τους σχετικά με τη διατήρηση/οικοδόμηση της ελληνικής ταυτότητας.

Η τελευταία μας παρατήρηση περιλαμβάνει έναν γενικό θετικό απολογισμό της υβριδικότητας και των διεθνικών ταυτοτήτων ή των ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης». Όπως σημειώνουν οι De Korne *et al.* (2007: 305),

«το φαινόμενο της ταύτισης με πολλαπλούς πολιτισμούς αυξάνεται και, εντούτοις, τα διπολιτισμικά άτομα διαχωρίζονται ακόμα με ταμπέλες που τα ταυτοποιούν ως μη κυρίαρχη ομάδα, και πολλές από αυτές τις ταμπέλες μπορεί να φέρουν αρνητικές συνδηλώσεις. Ξένος/η, νεοφερμένος/η, αλλοδαπός/ή, μειονότητα –υπάρχει μια μεγάλη παράδοση αποκλεισμού των μεταναστών/τριών από το πεδίο της πολιτισμικής νομιμότητας, και μείωσης του κύρους όσων είναι καταδικασμένοι/ες να ανήκουν μόνο μερικώς σε μια πολιτισμική ομάδα».

(De Korne *et al.* 2007: 305)

Το θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο που υιοθετήσαμε εδώ μας έδωσε τη δυνατότητα να φέρουμε στην επιφάνεια υβριδικές πολιτισμικές ταυτότητες που είχαν τεθεί στο περιθώριο στο παρελθόν, αλλά τείνουν να γίνουν όλο και περισσότερο ορατές και αποδεκτές σήμερα. Αδιαμφισβήτητα, χρειάζεται περαιτέρω έρευνα, τόσο σε έκταση όσο

και σε βάθος, για να αποκαλυφθούν περαιτέρω οι γλωσσικές στρατηγικές αυτοπροσδιορισμού των «ξένων», χωρίς να μας ξενίζουν πια.

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *ImmiGrec* (Ιαν. 2017 - Δεκ. 2018), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες από τέσσερα πανεπιστήμια σε Ελλάδα και Καναδά (Πανεπιστήμιο Πατρών, McGill University, York University και Simon Fraser University).

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* για την ευγενή του χορηγία και τους συνεργάτες μας στον Καναδά και τις ερευνητικές τους ομάδες που πραγματοποίησαν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής προφορικού υλικού, με επικεφαλής τον Τάσο Αναστασιάδη (McGill University), τον Σάκη Γκέκα (York University) και τον Παναγιώτη Παππά (Simon Fraser University).

Βιβλιογραφία

- Antaki, C. & S. Widdicombe. 1998. Identity as an achievement and as a tool. Στο C. Antaki & S. Widdicombe (επιμ.), *Identities in talk*. London: Sage, 1-14.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: Mapping Greek heritage language in Canada. PhD Thesis, University of Toronto.
- Archakis, A. & V. Tsakona. 2012. *The narrative construction of identities in critical education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bamberg, M. 1997. Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History* 7(1-4): 335-342.
- Basch, L., Glick Schiller, N. & C. Szanton Blanc. 1994. *Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. London: Gordon and Breach.
- Bhabha, H. 1994. *The location of culture*. London: Routledge.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Canagarajah, S. 2017. Introduction. The nexus of migration and language: The emergence of a disciplinary space. Στο S. Canagarajah (επιμ.), *The Routledge handbook of migration and language*. London: Routledge, 1-28.
- Chimbos, P. 1999. Greeks. Στο P. R. Magocsi (επιμ.), *Encyclopedia of Canada's peoples*. Toronto: University of Toronto Press, 615-626.
- Cuenca, M. J. & C. Bach. 2007. Contrasting the form and the use of reformulation markers. *Discourse Studies* 9(2): 149-175.
- Davies, B. & R. Harré. 1990. Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20(1): 43-46.
- De Fina, A. 2016. Linguistic practices and transnational identities. Στο S. Preece (επιμ.), *The Routledge handbook of language and identity*. London: Routledge, 163-178.
- De Fina, A. & A. Georgakopoulou. 2011. *Analyzing narrative: Discourse and sociolinguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Fina, A., Schiffrin, D. & M. Bamberg (επιμ.). 2006. *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Korne, H., Byram, M. & M. Fleming. 2007. Familiarizing the stranger: Immigrant perceptions of cross-cultural interactions and bicultural identity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28(4): 290-307.
- Demjén, Z. & E. Semino. 2016. Introduction: Metaphor and language. Στο E. Semino & Z. Demjén (επιμ.), *The Routledge handbook of metaphor and language*. London: Routledge, 1-10.
- Deppermann, A. 2013. Editorial: Positioning in narrative interaction. *Narrative Inquiry* 23(1): 1-15.

- Duff, P. 2015. Transnationalism, multilingualism, and identity. *Annual Review of Applied Linguistics* 35: 57-80.
- Faist, T. 2000. *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Gavaki, E. 2003. Immigrant women's portraits: The socio-economic profile of the Greek Canadian women. *The Greek Review of Social Research* 110: 55-75.
- Georgakopoulou, A. 1997. *Narrative performances: A study of Modern Greek storytelling*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2007. *Small stories, interaction and identities*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2015. Small stories research: Methods-analysis-outreach. Στο A. De Fina & A. Georgakopoulou (επιμ.), *The Handbook of narrative analysis*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 255-272.
- Harré, R. & L. van Langenhove. 1991. Varieties of positioning. *Journal for the Theory of Social Behavior* 21(4): 393-407.
- Harré, R. & L. van Langenhove (επιμ.). 1999. *Positioning theory*. Oxford: Blackwell.
- Kalogeropoulou, M. 2015. Columns of the house and proud workers: Greek immigrant women in Vancouver, 1954-1975. PhD Thesis, Simon Fraser University.
- Καραγάλιου, P. & A. Αρχάκης. 2015. Αναδιάρθρωση σε συνομιλιακές αφηγήσεις: Η περίπτωση του *ρε παιδί μου*. Στο Θ.-Σ. Παυλίδου (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα στην προφορική επικοινωνία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 167-182.
- Kövecses, Z. 2005. *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Κωνσταντινίδης, Σ. 2004. *Η παρουσία των Ελλήνων στον Καναδά*. Ρέθυμνο: ΕΔΙΑΜΜΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Lakoff, G. & M. Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Liebscher, G & J. Dailey-O'Cain. 2013. *Language, space and identity in migration*. Basingstoke: Palgrave.
- Malhi, R. L., Boon, S. D. & T. B. Rogers. 2009. 'Being Canadian' and 'Being Indian': Subject positions and discourses used in South Asian-Canadian women's talk about ethnic identity. *Culture and Psychology* 15(2): 255-283.
- Patrick, D. 2010. Canada. Στο J. A. Fishman & O. García (επιμ.), *Handbook of language and ethnic identity*. Oxford: Oxford University Press, 268-301.
- Pennycook, A. & E. Otsuji. 2015. *Metrolingualism: Language in the city*. Abingdon: Routledge.
- Rampton, B. 2008. *Language in late modernity: Interaction in an urban school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarbin, T. R. & J. I. Kitsuse. 1994. A prologue to 'Constructing the social'. Στο T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (επιμ.), *Constructing the social*. London: Sage, 1-17.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & H. Sacks. 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53(2): 361-382.
- Simmel, G. [1908] 1971. *On individuality and social norms. Selected writings*. Επιμ. D. N. Levine. Chicago: The University of Chicago Press.
- Simmel, G. [1908] 2009. *Sociology. Inquiries into the construction of social forms*. Τομ. Ι. Μπρρ. και Επιμ. A. J. Blasi, A. K. Jacobs & M. Kanjirathinkal. Leiden: Brill.
- Smith, M. P. & L. E. Guarnizo (επιμ.). 1998. *Transnationalism from below*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Tamis, A. M. & E. Gavaki. 2002. *From migrants to citizens: Greek migration in Australia and Canada*. Melbourne, Australia: National Centre for Hellenic Studies and Research.
- van Bochove, M., Burgers, J., Geurts, A., de Koster, W. & J. van der Waal. 2015. Questioning ethnic identity: Interviewer effects in research about immigrants' self-definition and feelings of belonging. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 46(5): 652-666.
- van Langenhove, L. & R. Harré. 1999. Introducing positioning theory. Στο R. Harré & L. van Langenhove (επιμ.), *Positioning theory*. Oxford: Blackwell, 14-31.

- Verkuyten, M. & A. de Wolf. 2002. Being, feeling and doing: Discourses and ethnic self-definitions among minority group members. *Culture and Psychology* 8(4): 371-399.
- Vertovec, S. 2004. Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review* 38(3): 970-1001.
- Vertovec, S. 2009. *Transnationalism*. London: Routledge.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M. & K. Liebhart. 1999. *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.